

Źródła wiedzy historycznej uczniów w świetle badań własnych*

Podstawą niniejszej pracy są badania pilotażowe, które zostały przeprowadzone w kilku miejscowościach Zagłębia Miedziowego: Lubinie, Głogowie, Legnicy, Polkowicach i Chojnowie. Dobór populacji był celowy, bowiem brano pod uwagę rozwój intelektualny, emocjonalny i społeczny badanych respondentów. Badania zostały przeprowadzone na grupie wiekowej młodzieży maturalnej, bowiem są to uczniowie, którzy w całości zrealizowali kurs historii¹. Historia w liceum i technikum była realizowana przez badanych uczniów w całym cyklu kształcenia. Świadomie przeprowadzono badania w zróżnicowanych pod względem liczebności miastach Zagłębia Miedziowego.

Badań ankietowych dokonywano trzykrotnie. Badania pilotażowe zostały przeprowadzone wiosną 2015 roku metodą sondażu diagnostycznego. Ankietowanych było ogółem 299 polkowickich uczniów. Ze szkół gimnazjalnych 121 osób (54 respondenci i 67 respondentów), w tym z Gimnazjum nr 1 – 42 osoby (16 uczennic, 26 uczniów) i z Gimnazjum nr 2 – 79 osób (38 uczennic, 41 uczniów). Natomiast ankietowani uczniowie

szkół ponadgimnazjalnych uczyli się w Zespole Szkół w Polkowicach. Przebadano 78 osób z klas II liceum (57 uczennic i 21 uczniów) oraz 100 osób z klas III technikum (65 uczennic i 35 uczniów), czyli razem 178 (122 uczennice, 56 uczniów)².

Po raz drugi badania pilotażowe metodą sondażu diagnostycznego przeprowadzono w marcu 2016 roku. Ankietowanych było ogółem 133 uczniów szkół ponadgimnazjalnych z Polkowic i Zgorzelca na Dolnym Śląsku. Ankieta zawierała 36 pytań³. Zestawiono wyniki tych badań, co pozwoliło dogłębnie i refleksyjnie spojrzeć na wyniki badań właściwych przeprowadzonych metodą sondażu diagnostycznego na przełomie marca i kwietnia 2018 roku na terenie Zagłębia Miedziowego, gdzie przebadano 622 uczniów szkół ponadgimnazjalnych.

Przedmioty nauczania, które uczniowie lubią najbardziej

W edukacji dzieci i młodzieży ważne znaczenie mają przedmioty nauczania, które uczniowie

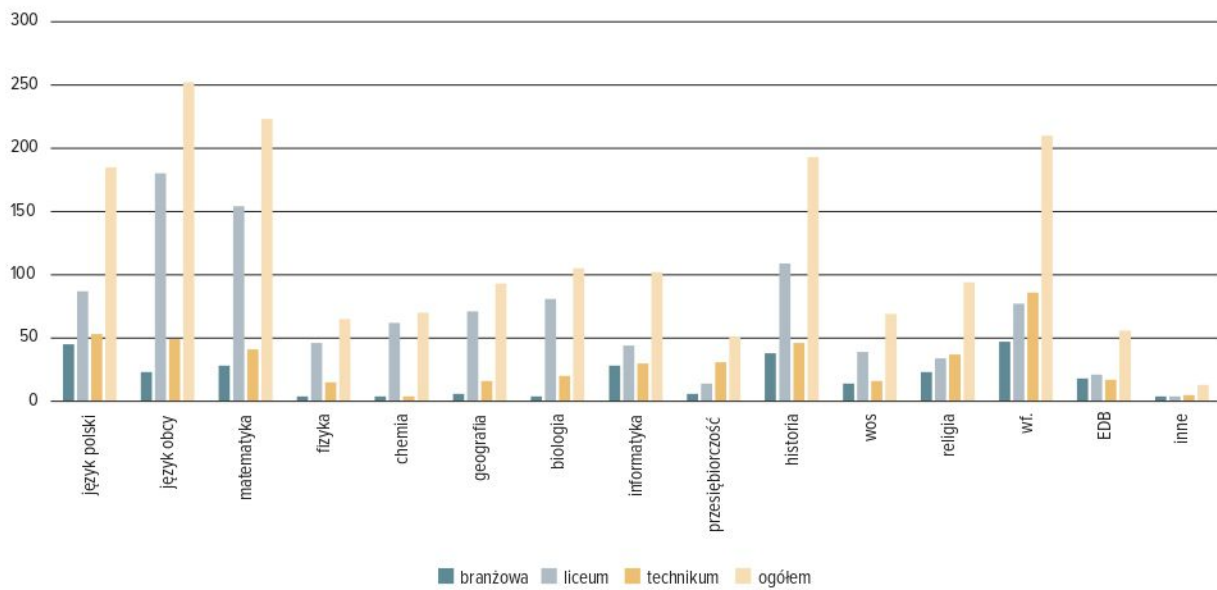
* Artykuł powstał w oparciu o pracę doktorską pt. *Regionalna świadomość historyczna młodzieży szkół średnich w Zagłębiu Miedziowym*, obronioną 14 września 2022 r. Promotorem była prof. B. Burda, recenzentami: prof. I. Lewandowska i dr hab. B. Techmańska.

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół z dn. 27 sierpnia 2012.

² B. Józków, „*Moje miasto, a w nim...*” – poczucie przynależności młodych polkowiczank do Dolnego Śląska, [w:] *Młodzież w perspektywie edukacyjnej, społecznej, kulturowej*, red. G. Pańko, M. Skotnicka-Palka, B. Techmańska, Kraków–Wrocław 2017, s. 56–67.

³ Taż, *Współczesne postrzeganie edukacji historycznej przez polskich uczniów szkół ponadgimnazjalnych w Polkowicach i Zgorzelcu. Przyczynek do badań*, [w:] *Gumanitarnij korpus*, vyp. [16], red. E.V. Kučerenko, S.S. Rusakov, Vinnicâ 2018, s. 53–61.

Wykres 1. Przedmioty nauczania, które uczniowie lubią

Źródło: badania własne.

lubią lub nie. Zainteresowania w grupie przedmiotów szkolnych wśród badanej młodzieży ponadgimnazjalnej są zaskakująco różne. W szkole branżowej wśród uczennic dominuje następujący wybór: wf. (51,6%), matematyka (35,5%), język polski, informatyka, religia (32,3%), natomiast historia osiągnęła dopiero 5. wynik z progiem procentowym 19,4. Uczniowie szkoły branżowej wśród zainteresowań przedmiotami szkolnymi wymieniają: język polski (47,3%), historię (43,2%), wf. (41,9%). Reasumując, uczniowie szkoły branżowej wśród trzech ulubionych przedmiotów wymieniają: wf. (44,8%), język polski (42,9%) i historię (36,2%).

Nieco inaczej przedstawia się hierarchia odpowiedzi dotyczących ulubionych przedmiotów w liceach ogólnokształcących. Licealistki jako 3 przedmioty nauczania, które lubią, wymieniają w pierwszej kolejności: język obcy (58,8%), matematykę (38,7%), biologię (32,4%). Historia jako przedmiot nauczania znajduje się na 5. miejscu z wynikiem 27,9%, tak jak we wskazaniach uczennic szkoły branżowej. Uczniowie liceum ogólnokształcącego w rankingu ulubionych przedmiotów wymieniają: matematykę (52,8%), język obcy (42,3%), historię (36,6%). W liceach ogólnokształcących można stwierdzić, iż przedmiotami, których uczniowie lubią się uczyć najbardziej, są: język obcy (52%), matematyka (44,5%), historia (31,5%).

Analizując dane ankietowe technikum, wśród respondentek tego typu szkoły najbardziej lubianymi przedmiotami są: język polski (45,8%), wf. (44,1%), matematyka (30,05%). Historia wymieniona jest na 7. miejscu ze wskaźnikiem 13,6%. Respondenci technikum wskazują wf. (53,6%) jako swój ulubiony przedmiot, a w dalszej kolejności historię (33,9%) oraz język obcy (31,3%). Ranking ulubionych przedmiotów w technikum rozpoczyna wf. (50,3%), na 2. miejscu plasuje się język polski (31%), a tuż za nim język obcy ze wskaźnikiem 28,7%. Sympatię do historii w technikum deklaruje 26,9% ankietowanych, czyli 46 na 171 badanych osób. Tym samym zainteresowanie historią wykazane jest w technikum na 4. miejscu.

Jak wynika z przedstawionych danych, wśród badanej młodzieży ponadgimnazjalnej przedmiotami, które uczniowie lubią najbardziej są: język obcy (40,5%), matematyka (35,9%), wf. (33,8%). Na 4. miejscu uplasowała się historia (31,0%), a na kolejnym – język polski (29,7%).

Analizując te wyniki, łatwo zauważyć, że młodzież szkół ponadgimnazjalnych wskazuje zainteresowania przemyślane i rozsądne, które wynikają głównie z analizy podstaw programowych do szkoły ponadgimnazjalnej. Pierwsze przedmioty, które wskazują respondenci, zdaje się obowiązkowo na maturze. Kolejny przedmiot – wychowanie fizyczne, potwierdza, że młodzież

Tabela 1. Preferencje młodzieży w zakresie przedmiotów nauczania. Zestawienie wyników badań

Badania J. Rulki 1985 rok ^a		Badania J. Rulki 1990 rok ^b		Badania Ł. Michalskiego 2007 rok ^c		Badania B. Józków 2018 rok ^d	
wf.	36,1%	wf.	35,0%	język obcy	34,6%	język obcy	40,5%
j. polski	32,9%	j. polski	33,4%	matematyka	31,4%	matematyka	35,9%
geografia	28,2%	geografia	30,0%	wf.	29,8%	wf.	33,8%
historia	27,8%	biologia	28,8%	historia	28,6%	historia	31,0%
biologia	27,8%	historia	27,0%				

^a J. Rulka, *Przemiany świadomości historycznej młodzieży*, s. 32, Bydgoszcz 1991.

^b Tamże, s. 32.

^c Ł. Michalski, *Świadomość historyczna uczniów szkół ponadpodstawowych w aglomeracji warszawskiej*, s. 33, Warszawa 2015.

^d Badania własne.

jest zainteresowana dbaniem o kondycję i zdrowie, mimo że wyniki badań Najwyższej Izby Kontroli z 2013 roku wskazują na coś innego⁴.

Kolejny przedmiot znajdujący się w sferze zainteresowań uczniów szkół ponadgimnazjalnych to matematyka, która wymieniana jest w rankingu na 2. miejscu. Obecnie dość często mamy do czynienia z przekonaniem, że matematyka jest trudna i nie dla wszystkich. Matematyka promowana jest przez władze oświatowe, ponieważ uczeń, ucząc się matematyki, może osiągnąć umiejętność logicznego i analitycznego myślenia. Podobnie jest z językami nowożytnymi – są narzędziem komunikacji współczesnego świata, które pomagają znaleźć lepszą pracę, ale także mają duży i znaczący wpływ na rozwój mózgu.

W 2019 roku egzamin dojrzałości zdało 80,5% z ponad 247 tys. absolwentów szkół średnich. 13% zdających egzamin maturalny poprawia go w sierpniu danego roku. 6,5% maturzystów nie zdało matury. Egzamin dojrzałości z języka polskiego na poziomie podstawowym zdało w 2019 roku 95% uczniów. Średni wynik w skali kraju był niespecjalny i wyniósł 52%. Najtrudniejszym egzaminem dojrzałości była matura z matematyki. Tę na poziomie podstawowym miało wówczas już za sobą 86% absolwentów. Średni wynik z matematyki był lepszy niż z języka

polskiego – wyniósł 58%, co oznacza, że królowa nauk okazała się dla zdających łaskawsza niż język ojczysty. Pomyślnie poszła uczniom matura z angielskiego, najczęściej wybieranego języka obcego. Na poziomie podstawowym zaliczyło ją 94% zdających. Średni wynik w skali kraju był z angielskiego najwyższy, wyniósł aż 72%. Wyższy poziom zdawalności matur odnotowano w liceach (86,4%), w technicach wyniósł on 70,5%. W liceach niecałe 9% absolwentów musiało szykować się na sierpniową poprawkę. W technicach wskaźnik ten wyniósł 20%. Średni wynik matury z języka polskiego na poziomie podstawowym wyniósł w liceach 55%, a w technicach 45%, w przypadku matematyki średnia dla liceów wyniosła 64%, w technicach 49%. Najwyższe wyniki uzyskiwano z języka angielskiego – w liceach 78%, a w technicach 63%⁵.

Gdy porówna się wyniki badań przeprowadzonych przeze mnie z badaniami J. Rulki⁶ i Ł. Michalskiego⁷, okaże się, że porównanie to jest bardzo interesujące.

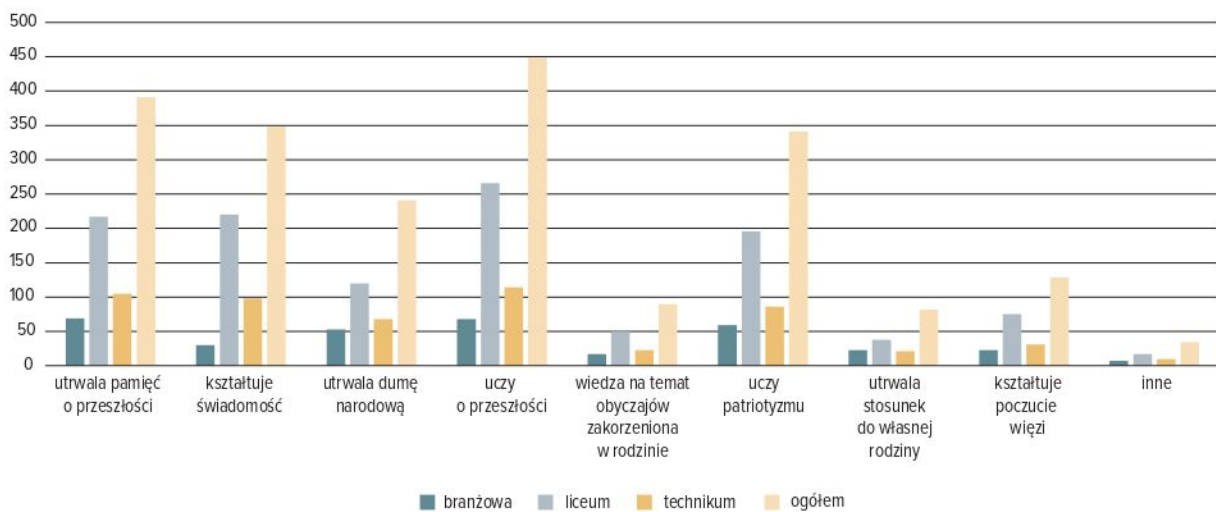
⁵ <https://wiadomosci.radiozet.pl/Polska/Matura-2019-srednie-wyniki-polski-matematyka-angielski> [dostęp: 12.08.2019].

⁶ Badania przeprowadzone w 1985 i 1990 r., czyli 33 i 28 lat wcześniej niż badania B. Józków na terenie Zagłębia Miedziowego.

⁷ Badania przeprowadzone w 2007 r., czyli 11 lat przed badaniami B. Józków na terenie Zagłębia Miedziowego.

⁴ Badania NIK-u przeprowadzone w 2013 r. dotyczą uczniów.

Wykres 2. Rola historii w życiu współczesnej młodzieży

Źródło: badania własne.

Moje badania porównywalne są z wynikami badań Ł. Michalskiego, które zostały przeprowadzone 11 lat wcześniej. Natomiast badania J. Rulki sprzed 30 lat nie mają odniesienia do badań przeprowadzonych współcześnie. Różnica w badaniach Ł. Michalskiego prowadzonych na terenie aglomeracji warszawskiej a tymi przeprowadzonymi w Zagłębiu Miedziowym polega na tym, że w przypadku każdego z przedmiotów szkolnych poziom wskazań w 2018 roku jest wyższy. Raport IBE⁸ mówi, że uczniowie tracą zainteresowanie historią, co wyraża się w zmniejszającym się odsetku uczniów przystępujących do egzaminu maturalnego z historii z 22,1% (2005) do 7,4% wszystkich przystępujących do egzaminu dojrzałości w 2015 roku⁹.

Na podstawie powyższych informacji można spróbować wysnuć wnioski, iż badania przeprowadzone w Zagłębiu Miedziowym wykazują, że uczniowie szkół ponadgimnazjalnych mają dużą świadomość dotyczącą umiejętności matematycznych i językowych, które są bardzo ważne we współczesnej rzeczywistości.

⁸ *Liczą się nauczyciele. Raport o stanie edukacji 2013*, red. M. Federowicz, J. Choińska-Mika, D. Walczak, Warszawa 2014, s. 228.

⁹ Tamże, s. 230.

Rola historii w życiu młodzieży

Kolejne pytanie ankiety dotyczyło roli historii w życiu młodzieży. Pytanie miało formę półotwartą, bowiem zawierało listę możliwych odpowiedzi, ale pozwalało w ostatnim podpunkcie na udzielenie własnej odpowiedzi. Młodzież miała zaznaczyć dowolne cztery odpowiedzi spośród ośmiu, które brzmiały następująco: utrwała pamięć o przeszłości; kształtuje świadomość; utrwała dumę narodową; uczy o przeszłości; wiedza na temat obyczajów zakorzeniona w rodzinie; uczy patriotyzmu; utrwała szacunek do własnej rodziny; kształtuje poczucie więzi.

Respondentki ze szkoły branżowej odpowiedziały na to pytanie, szeregując odpowiedzi w następującej kolejności: historia w pierwszej kolejności utrwała pamięć o przeszłości (61,3%), dalej – uczy o przeszłości (58,1%), uczy patriotyzmu (51,6%), utrwała dumę narodową (38,7%). Badani uczniowie ze szkoły branżowej twierdzą, że: utrwała pamięć o przeszłości i uczy o przeszłości (67,7%), uczy patriotyzmu (58,1%), utrwała dumę narodową (55,4%), kształtuje świadomość (32,4%). Uczennice liceów ogólnokształcących ze wskaźnikiem powyżej 50% wykazały następującą rolę historii: uczy o przeszłości (78,9%), kształtuje świadomość (66,2%), utrwała pamięć o przeszłości (63,7%), uczy patriotyzmu (58,3%). Odpowiedzi respondentów z liceów ogólnokształcących były takie same, lecz przedstawione

w innej kolejności. Wśród uczniów liceów ogólnokształcących przeważały cztery odpowiedzi dotyczące roli historii w życiu młodych ludzi ze wskaźnikiem powyżej 50%: uczy o przeszłości (73,9%), utrwała pamięć o przeszłości (61,3%), kształtuje świadomość (59,9%), uczy patriotyzmu (54,2%). Uczennice techników natomiast wymieniają odpowiedzi w następującej kolejności wskazań: uczy o przeszłości (71,2%), utrwała pamięć o przeszłości (67,8%), uczy patriotyzmu (59,3%), kształtuje świadomość (39%). Uczniowie techników systematyzują w następującej kolejności rolę historii: kształtuje świadomość (67%), uczy o przeszłości (64,3%), utrwała pamięć o przeszłości (58%), wiedza na temat obyczajów zakorzeniona w rodzinie (45,5%).

Reasumując, można stwierdzić, że młodzież w każdym typie szkoły wymienia niemal tę samą rolę historii, jednak w różnej kolejności. Warto zwrócić uwagę, że w każdym przedstawionym wyrażeniu wskaźnik wynosi ponad 50%. Na wykresie nr 2 wyraźnie widać, że badani w szkołach branżowych wymieniają rolę historii w następującej kolejności: utrwała pamięć o przeszłości (65,7%), uczy o przeszłości (64,8%), uczy o patriotyzmie (56,2%), utrwała dumę narodową (50,5%). W liceach młodzież uważa, że rola historii przejawia się w uczeniu o przeszłości (76,9%), kształtowaniu świadomości (63,6%), utrwalaniu pamięci o przeszłości (62,7%), uczeniu patriotyzmu (56,6%). W technikach młodzież rozumie rolę historii w życiu współczesnej młodzieży w następujący sposób: uczy o przeszłości (66,7%), utrwała pamięć o przeszłości (61,4%), kształtuje świadomość (57,3%), uczy patriotyzmu (50,3%).

W ostatnim podpunkcie tego pytania młodzież mogła udzielić odpowiedzi własnej. Oto kilka odpowiedzi *in extenso*: nie wiem; żadną; szacunek do ojczyzny¹⁰; czy nie popełniać błędów z przeszłości; pozwala na postrzeganie zależności między wydarzeniami przeszłymi a teraźniejszymi; pozwala popatrzeć na pewne sprawy z innej perspektywy; bawi; uczy; dużo śmiesznych i pouczających memów; coraz częściej promuje nacjonalizm; hoduje patologicznych patriotów; pogłębia nienawiść do innych narodów i mniejszości; dostarcza wiedzy, którą warto posiadać¹¹; żadnej

¹⁰ Wypowiedzi uczniów szkół branżowych.

¹¹ Wypowiedzi uczniów liceów ogólnokształcących.

roli; nauczyciel nas nie uczy; podsycą nienawiść do banderowców i sowietów; pozwala na obiektywną ocenę sytuacji; mówi nam o innych pokoleniach¹². W powyższych stwierdzeniach wybrzmiał radykalizm. Wyniki uzyskane w ramach projektu DARE¹³ wskazują, że czynnikami, które sprzyjają radykalizacji młodych ludzi są: wykluczenie społeczne, nierówności, polaryzacja poglądów politycznych, piętnowanie odmienności i mowa nienawiści. Autorzy badań podkreślają, że radykalizacji głównie podlegają młodzi ludzie, którzy skazani są na odrzucenie, zagrożenie, mają poczucie niesprawiedliwości, poczucie, że są zbędni. Taka postawa wśród młodzieży prowadzi do przyjmowania skrajnych poglądów i angażowania się w coraz bardziej radykalne działania. W większości przypadków zmierzanie ku radykalizmowi ma swój początek między innymi w braku zakorzenienia jednostki w rodzinie, w grupie towarzyskiej lub społeczności zawodowej. Powyższe badania jednoznacznie wskazują, że ważną strefą poszukiwania informacji przez młodych ludzi jest Internet, który służy także do budowania poczucia przynależności oraz jest miejscem, w którym młodzież może pozwolić sobie na swobodę wypowiedzi. Brak poczucia przynależności, niezrozumienie u kolegów, przyjaciół, rodziców, Internet, w którym można być anonimowym i bez cenzury wypowiadać swoje poglądy, to najczęstsze przyczyny radykalizmu¹⁴. W przypadku niniejszego badania ankietowego, które zostało przeprowadzone w Zagłębiu Miedziowym na populacji młodzieży szkół średnich i było badaniem anonimowym, młodzi ludzie w wielu przypadkach nie ukrywali swoich radykalnych poglądów. Mieli świadomość, że badania są anonimowe i nikt nie będzie w stanie sprawdzić, kto dokonał stosownych wyborów i odpowiedzi. Poczucie

¹² Wypowiedzi uczniów techników.

¹³ W październiku 2021 r. zakończył się ponad 4-letni międzynarodowy projekt badawczy „Dialog o radykalizacji i równości” (DARE), finansowany przez Unię Europejską z programu „Horyzont 2020”. Międzynarodowy zespół badaczy i naukowców z Collegium Civitas diagnozował ścieżki prowadzące młodych ludzi do kontaktu z przekazami o charakterze radykalizującym.

¹⁴ M. Ciach, *Rosnąca fala radykalizacji*, <https://publistyka.ngo.pl/rosnaca-fala-radykalizacji> [dostęp: 21.01.2022].

anonimowości sprawiło, że młodzi ludzie śmiało i odważnie głosili swoje poglądy.

Reasumując analizę wyników dotyczącą roli historii – współczesna młodzież w Zagłębiu Miedziowym twierdzi, że uczy ona o przeszłości (72%), utrwała pamięć o przeszłości (62,9%), kształtuje świadomość (55,9%) oraz uczy patriotyzmu (54%).

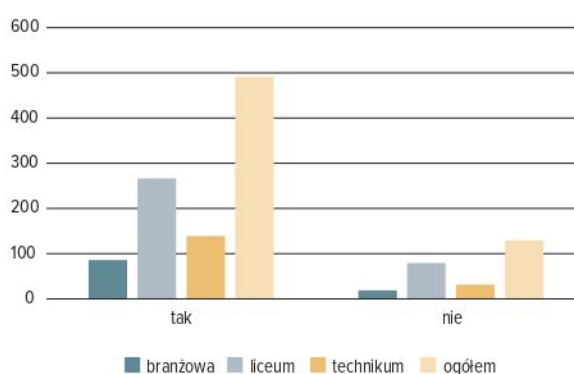
Jak wynika z przytoczonych wypowiedzi *in extenso*, uczniowie szkół ponadgimnazjalnych potrafili określić rolę historii, ale niekoniecznie w sposób adekwatny i kulturalny. W okresie adolescencji uczniowie wyrażają wnioski, opinie, podejmują decyzje. Uczą się empatii, szacunku do drugiej osoby, jej inności, często konfrontują swoje doświadczenia z nauką, by poddać refleksji swoje działania. Ważną rolę w tym procesie pełni rodzina i nauczyciele, ponieważ powinni oni czuwać nad sposobem wyrażania myśli, poglądów i samokontroli młodych ludzi.

Ważność lekcji historii

Uczennice szkoły branżowej uważają lekcje historii za ważne ze wskazaniem 74,2%, 8 respondentek (25,8%) jest przekonanych o nieistotności tego przedmiotu. W przypadku badanych uczniów szkoły branżowej 63 z nich stwierdza, że historia jako przedmiot nauczania jest ważna (85,1%), a tylko 11 respondentów (14,9%) odpowiada na to pytanie negatywnie. Objęte badaniem licealistki również są zdania, że historia jest ważna, ponieważ 80,9% zakreśla odpowiedź „tak”. Tylko 19,1% badanych uważa, że historia nie jest ważnym przedmiotem. Uczniowie liceów w większości wskazań wykazują ważność historii (71,8%), natomiast tylko 28,2% badanych uważa lekcje historii za nieważne. W przypadku przebadanych respondentów w technikach ich uczennice wykazują poziom zainteresowania historią 84,7%, natomiast uczniowie – 79,5%. Tylko 15,3% dziewcząt i 20,5% chłopców z techników ocenia historię jako przedmiot, którego znaczenie nie jest duże.

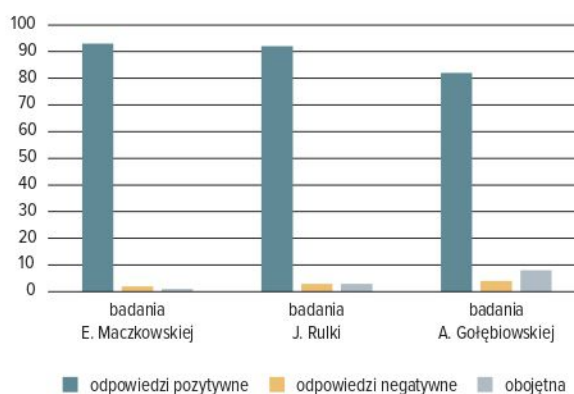
Podsumowując to pytanie, należy podkreślić, że na wykresie wyraźnie widać, że w każdym typie szkoły uczniowie uważają lekcje historii za ważne. Ogólny poziom wskazań na „tak” dla historii to 79,1% (492 uczniów), wskazania „nie”

Wykres 3. Ważność lekcji historii

Źródło: badania własne.

Wykres 4. Potrzeba znajomości historii. Zestawienie wyników E. Maczkowskiej, J. Rulki, A. Gołębiowskiej

Źródło: A. Gołębiowska, *Problem polskich przełomów politycznych drugiej połowy XX wieku w świadomości historycznej młodzieży Śląska Opolskiego*, praca doktorska napisana pod kier. prof. dr. hab. A. Suchońskiego, s. 91.

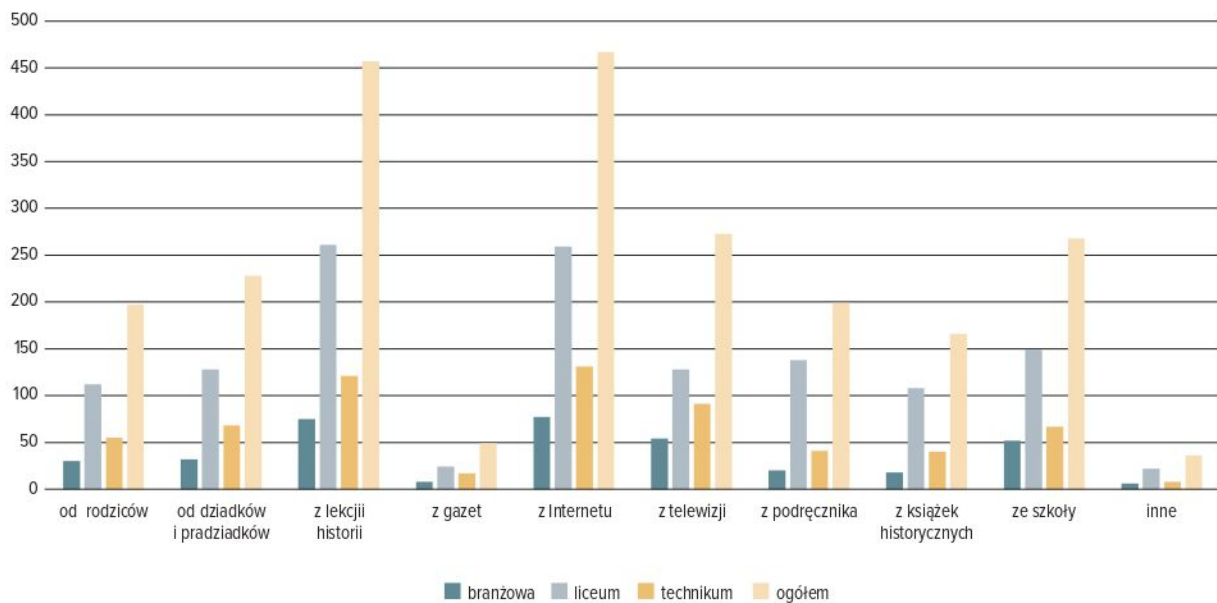
dla historii zaznaczyło 130 uczniów, czyli 20,9%. W świetle badań wyraźnie widać, że młodzież szkół ponadgimnazjalnych w Zagłębiu Miedziowym uważa lekcje historii za ważne, co może być dla nauczycieli historii źródłem optymizmu. Przedstawione wyniki badań skonfrontują z wynikami J. Rulki¹⁵, E. Maczkowskiej¹⁶ i A. Gołębiowskiej¹⁷.

¹⁵ J. Rulka, *Przemiany świadomości historycznej...*, dz. cyt., s. 51.

¹⁶ E. Maczkowska, *Świadomość historyczna młodzieży liceów ogólnokształcących*, „Wiadomości Historyczne” 1988, nr 5–6, s. 549–551.

¹⁷ A. Gołębiowska, *Problem polskich przełomów politycznych drugiej połowy XX wieku w świadomości*

Wykres 5. Źródła wiedzy historycznej

Źródło: badania własne.

Na podstawie powyższego wykresu można wysnuć wniosek, że badana młodzież, podobnie jak ta z Zagłębia Miedziowego, dostrzega potrzebę znajomości historii. Reasumując, można stwierdzić, że historia zajmuje w życiu młodych ludzi ważne miejsce. Potwierdzają to badania własne oraz przedstawiony powyżej wykres. Historia postrzegana jest jako nauczycielka o przeszłości, utrwalająca pamięć o niej, kształtująca świadomość i ucząca patriotyzmu.

Źródła wiedzy historycznej

Kolejne pytanie ankiety dotyczyło przekazu informacji i wskazania źródeł, z których młodzież ponadgimnazjalna czerpie wiedzę historyczną.

Z przedstawionych wyżej danych wynika, iż najbardziej popularnymi źródłami wiedzy historycznej w szkole branżowej w grupie uczennic są: Internet (77,4%), lekcje historii (67,7%), szkoła (54,8%), telewizja (51,6%). Ich koledzy z tego samego typu szkoły wymieniają takie same źródła wiedzy historycznej jak koleżanki, jednak

w innej kolejności: lekcje historii (73,0%), Internet (71,6%), telewizja (51,4%), szkoła (47,3%). Dla badanych respondentek z liceów ogólnokształcących cennym źródłem pozyskiwania wiedzy historycznej są: lekcje historii (80,4%), Internet (70,1%), dziadkowie i pradziadkowie oraz szkoła (40,7%) i podręcznik szkolny (39,7%). Uczennice techników Zagłębia Miedziowego wymieniają w kolejności wskazań następujące źródła, z których czerpią wiedzę historyczną: Internet (72,9%), lekcje historii (67,8%), telewizja (52,5%), dziadkowie i pradziadkowie (49,2%). Badani uczniowie techników klasyfikują w następujący sposób opinie na temat źródeł, z których czerpią wiedzę historyczną: Internet (78,6%), lekcje historii (72,3%), telewizja (53,6%), szkoła (37,5%).

Na podstawie powyższego wykresu można zauważyć, że uczniowie szkół branżowych czerpią wiedzę historyczną w głównej mierze z Internetu (73,3%), lekcji historii (71,4%), telewizji (51,4%) oraz szkoły (49,5%). Licealiści Zagłębia Miedziowego jako źródła wiedzy historycznej podają: lekcje historii (75,4%), Internet (74,9%), szkołę (43,1%), podręcznik (39,9%). Uczniowie techników wskazują jako rodzaj źródła, z którego czerpią wiedzę z historii: Internet (76,6%), lekcje historii (70,8%), telewizję (53,2%), dziadków i pradziadków (39,8%).

historycznej młodzieży Śląska Opolskiego, praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. A. Suchońskiego, s. 91.

Tabela 6. Źródła wiedzy historycznej. Zestawienie wyników badań

Źródła wiedzy historycznej	Badania E. Maczkowskiej ^a	Badania J. Rulki ^b	Badania A. Gołębiowskiej ^c	Badania B. Józków ^d
lekcje historii	74	83,1	54,64	73,5
powieści historyczne	64	60,5	-	21,9
telewizja	44	60,2	39,96	43,9
dziadkowie	-	40,2	32,17	36,7
rodzice	39	34,9	32,17	31,7
radio	-	33,1	-	-
czasopisma	-	28,6	23,43	-
Kościół	36	26,1	-	-
Internet	-	-	34,43	75,1
podręcznik szkolny	-	-	54,51	32,0

^a J. Rulka, *Przemiany świadomości historycznej...*, dz. cyt., s. 32–33.

^b E. Maczkowska, *Świadomość historyczna...*, dz. cyt., s. 550.

^c A. Gołębiowska, *Problem polskich przełomów...*, dz. cyt., s. 87.

^d Badania własne.

Najbardziej popularnym miejscem, w którym młodzież szuka informacji na temat historii, jest bez wątpienia Internet, ze wskaźnikiem 75,1%. Na 2. miejscu młodzież wymieniła lekcje historii. To źródło wiedzy historycznej wskazało 73,5% respondentów wszystkich rodzajów szkół. Trzecie miejsce zyskała telewizja. Wymieniło ją 273 uczniów (43,9%). Czwarte miejsce zajęła szkoła ze wskaźnikiem 43,1%. Można stwierdzić, że wśród czterech najchętniej udzielanych przez młodzież odpowiedzi dwie z nich związane są z oświatą (lekcje historii, szkoła) i dwie z mediami (Internet, telewizja).

Na przykładzie badań młodzieży potransformacyjnej w Zagłębiu Miedziowym odnotowuje się ogromny spadek i brak zainteresowania czytelnictwem powieści historycznych.

Bardzo istotną rolę w XXI wieku przypisać należy Internetowi jako najważniejszemu źródłu wiedzy historycznej wskazanemu przez respondentów szkół ponadgimnazjalnych w Zagłębiu Miedziowym. Okazuje się, że młodzież nie traktuje tego medium tylko jako źródła rozrywki i komunikacji, ale przede wszystkim jako źródło wiedzy i informacji. Internet został tu sklasyfikowany jako proste narzędzie oddziałujące pozytywnie.

Na bazie swoich doświadczeń w 1990 roku J. Rulka powiedział, że jego badania potwierdziły niski poziom wiedzy historycznej młodzieży. Poziom ten ulega dalszemu powolnemu obniżaniu. W moich badaniach, na konkretnych przykładach, mogłam przyjrzeć się temu zjawisku 28 lat później. Podobnie jak prof. Rulka doszłam do wniosku, że wiedza uczniów o Zagłębiu Miedziowym jest niewielka. Zbadałam zainteresowania uczniów na konkretnych przykładach, a co za tym idzie, źródła wiedzy historycznej młodzieży. Początek okazał się zadowalający, gdyż w przypadku ulubionych przedmiotów zaobserwowałam, że zainteresowania historią uległy powolnemu podwyższeniu. Historia jako ulubiony przedmiot znalazła się na 4. miejscu ze wskazaniem 31,0%. Takie samo miejsce ma historia jako przedmiot nauczania w badaniach z 2007 roku Łukasza Michalskiego, choć z niższym wskaźnikiem, bo 28,6%. Warto dodać, że układ numeryczny ulubionych przedmiotów w przypadku badań w Zagłębiu Miedziowym i aglomeracji warszawskiej jest taki sam. Badania Janusza Rulki z 1985 i 1990 roku wykazują inny typowany przez ówczesną młodzież ranking przedmiotów. Wynika to z badania zupełnie innego typu

młodzieży, który został ukształtowany przez system, reformy edukacji i młodych ludzi, którzy na temat swojej przyszłości mają znacznie większą świadomość niż młodzież sprzed 30 lat. Warto zauważyć różnicę w badaniach z 2007 roku Łukasza Michalskiego i moich z 2018 roku. Mimo że układ ulubionych przedmiotów jest jednakowy, to przy każdym wymienionym przedmiocie w badaniach z 2018 wykazany jest wyższy wskaźnik procentowy odpowiedzi. Przede wszystkim świadczy to o wyższej świadomości dotyczącej przedmiotów zdawanych na maturze. Historia znalazła się wśród nich, mimo że na egzaminie dojrzałości wypada bardzo słabo, a lekcje historii dla prawie 80% badanych są ważne.

W badaniach na terenie Zagłębia Miedziowego można wielokrotnie obserwować rolę historii nie tylko jako przedmiotu szkolnego, ale jako nauki, która kreuje zainteresowania i pełni ważną rolę. Przede wszystkim, jak twierdzą

respondenci, uczy o przeszłości, utrwala pamięć o niej, uczy patriotyzmu i wzmacnia dumę narodową. Wypowiedzi te uwypuklają dużą dojrzałość uczniów szkół średnich i poczucie świadomości historycznej, które kształtowane jest od najmłodszych lat.

Cennym doświadczeniem mogą być tutaj informacje dotyczące zainteresowań historycznych uczniów, które zostały oparte na konkretnych przykładach. Wykazane zostały źródła, z których uczniowie czerpią wiedzę historyczną, a historia konkuruje ze współczesnymi mass mediami naprzemiennie: Internet z lekcjami historii, telewizją i szkołą. We wcześniejszych badaniach E. Maczkowskiej i J. Rulki Internet nie był w ogóle brany pod uwagę. W badaniach opolskich A. Gołębiowskiej młodzież czerpała wiedzę historyczną z tego źródła, a badania z 2018 roku w Zagłębiu Miedziowym wskazują rekordową popularność tego medium.

Beata Józków – dr nauk humanistycznych, absolwentka studiów doktoranckich na Uniwersytecie Zielonogórskim, nauczyciel historii w Polkowicach, wieloletni doradca metodyczny, autor wielu publikacji z zakresu dydaktyki historii. Zainteresowania badawcze koncentrują się na świadomości historycznej współczesnej młodzieży na Dolnym Śląsku, historii Kresów Wschodnich, nowoczesnych koncepcjach pedagogicznych i metodach nauczania, środkach oraz technikach nauczania i uczenia się historii. W social mediach prowadzi profil @mistrzhistorii.
e-mail: beata.jozkow@wp.pl